

6. *Weron R.* Market price of risk by Asian-style electricity options and futures // *Energy Economics*. — 2008. — № 30. — P. 1098—1115.

7. *Hobbs B., Rijkers F., Wals A.* Strategic Generation with Conjectured Transmission Price Responses in a Mixed Transmission System I: Application // *IEEE Transactions on Power Systems*. — 2004. — Vol. 19, № 2. — P. 872—878.

8. *Sinclar M.* The expensive failure of the European Union Emission Trading Scheme. — London: TaxPayers Alliance, 2010. — 25 p.

9. *Силантьєв С. О.* Менеджмент похідних фінансових інструментів: Навчальний посібник. — К.: КНЕУ, 2010. — 279 с.

10. www.eia.doe.gov — International Energy Agency

11. An Energy Policy for Europe. — Communications from the Commission to the European Council and the European Parliament — COM(2007) 1 final. — 28 с.

12. Directive 2003/87/EC establishing a scheme for greenhouse gas emission allowance trading within the European Union (ETS).

13. Directive 2009/29/EC of 23 April 2009. — P. 1—87.

Надійшла до редакції 31.01.10

УДК 336.531.2:628

О. М. Диба,

канд. екон. наук,

О. В. Нагорна,

ДВНЗ «Київський національний економічний університет
імені Вадима Гетьмана»

РЕАЛІЇ ФІНАНСОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ КОМУНАЛЬНОГО ГОСПОДАРСТВА В УКРАЇНІ

АНОТАЦІЯ. У статті досліджується особливості фінансування комунального господарства за рахунок недержавних джерел фінансування, проаналізовано сучасний стан потенційних джерел формування фінансових ресурсів для належного забезпечення розвитку та функціонування комунального господарства.

КЛЮЧОВІ СЛОВА: недержавні джерела фінансування, комунальне господарство, концесія, міжнародні фінансово-кредитні організації

АННОТАЦИЯ. В статье рассматриваются особенности финансирования коммунального хозяйства за счет негосударственных источников финансирования, проведен анализ современного состояние потенциальных источников формирования финансовых ресурсов для оптимального обеспечения развития и функционирования коммунального хозяйства.

КЛЮЧЕВЫЕ СЛОВА: негосударственные источники финансирования, коммунальное хозяйство, концессия, международные финансово-кредитные организации.

ANNOTATION. In article it is considered features of financing of municipal services at the expense of nonstate sources of financing, the current state of potential sources of formation of financial resources for optimum maintenance of development and municipal services functioning is analysed.

KEYWORDS: nonstate sources of financing, municipal services, concession, the international financially-credit organizations.

Упродовж останнього десятиліття проблеми, пов'язані з функціонуванням комунального господарства перебувають у критичному стані, що фокусує різноманіття негараздів пов'язаних з хронічною та зростаючою збитковістю підприємств, відсутністю фінансування та неефективною системою управління галуззю. Очевидно, що подолання кризи вимагає цілого комплексу перетворень по різних напрямках діяльності, але суттєвою перешкодою в технічному переоснащенні комунальних підприємств та розвитку комунальної інфраструктури є обмеженість фінансових ресурсів. Враховуючи важливість нормального функціонування комунального господарства, галузь потребує запровадження дієвого механізму залучення позабюджетних коштів, що має передбачати підвищення операційної, інвестиційної та фінансової ефективності підприємств, впровадження технічних та управлінських нововведень та забезпечити мобілізацію фінансових ресурсів. Активізації процесів нагромадження і розподілу фінансових ресурсів в комунальному господарстві має сприяти розвиток небанківських фінансових установ (інституційних інвесторів): страхових, лізингових, факторингових, фінансових установ.

У сучасній науковій літературі розглядаються окремі аспекти фінансової діяльності галузі, проблеми її реформування, зокрема лише незначна частина публікацій присвячено джерелам фінансування житлово-комунального господарства. Результати цих досліджень були відображені в працях П. Т. Бубенко, Є. Ю Гайко, М. В. Глух, О. В. Димченко, М. М. Забаштанський, Т. М. Качали, Г. І. Онищук, В. І.Тітяєв та ін.

Водночас, у теорії і практиці, незважаючи на зрослий інтерес науковців до проблем фінансової діяльності комунальних підприємств, залишається недостатньо досліджені питання вибору оптимальних варіантів та потенційних джерел фінансового забезпечення комунального господарства, що базуються на формуванні та використанні позабюджетних коштів (приватного капі-

талу, банківських кредитів, іноземних інвестицій, коштів міжнародних фінансово-кредитних організацій та небанківських фінансових установ).

Метою нашого дослідження є аналіз сучасного стану фінансового забезпечення комунального господарства за рахунок залучення позабюджетних коштів в умовах дефіциту власних ресурсів.

Сучасні умови господарювання потребують проведення радикальної реформи комунального господарства яка потребує великих інвестицій, джерела формування яких повинні бути диверсифіковані — національні та іноземні, державні та приватні. Останні мають стимулювати самі споживачі комунальних послуг у взаємодії з приватними виробниками комунальних послуг. Цей безпосередній зв'язок почав формуватися ще в умовах приватизації державного житла.

Слід наголосити, що в країнах Центральної Європи процес приватизації від самого початку розглядався як основний спосіб виходу з кризового стану комунального господарства. Уряди країн у межах соціально-економічних проєктів та програм реформування державного сектору економіки проводили приватизацію об'єктів комунального господарства під гаслом: державні підприємства — це частіше національні зобов'язання, ніж національне надбання або майно, адже суспільству набагато краще, якщо підприємства будуть передані приватному сектору, який приносить дохід на основі конкуренції.

Справжній бум у залученні приватного сектора в комунальне господарство світу припадає на 90-ті роки. В одному тільки водоканалізаційному господарстві загальні капітальні витрати приватних підприємств за період з 1990 по 2000 рр. склали 297 млн доларів. До кінця 2000 року в реалізації проєктів у водоканалізаційному господарстві всіх країн світу з низькими і середніми доходами брали участь 140 приватних компаній. Незважаючи на вражаюче зростання частки приватних підприємств у комунальному господарстві, необхідно все ж зауважити, що далеко не завжди тут можна отримати всі теоретично можливі вигоди. Кожна країна і місто має свої специфічні ринкові умови, політичну ситуацію і регулятивну спроможність, що можуть сприяти чи, навпаки, перешкоджати дієвому залученню приватного сектора. [1].

Незначну роль у фінансуванні комунального господарства відіграють небанківські фінансові установи (страхові компанії, недержавні пенсійні фонди, інвестиційні фонди та компанії, кредит-

ні спілки, лізингові та факторингові компанії), але їх участь у фінансовому посередництві практично не помітна, оскільки даний сектор не володіє довгостроковими ресурсами, хоча загалом вони є потужним джерелом інвестицій в економіку.

Наразі для України, важливим питанням в даній сфері є можливість фінансування комунальних підприємств за участю приватного капіталу, іноземних інвесторів і міжнародних фінансово-кредитних організацій. Багатий досвід у сфері фінансування комунальної інфраструктури має Світовий банк та Європейський банк реконструкції та розвитку, Агенція з міжнародного розвитку США TACIS та інші донори. За їх сприянням на даний час здійснюється Програма розвитку комунальних підприємств України, в рамках якої реалізуються безліч дуже важливих інвестиційних проєктів комунального господарства.

Важливо зазначити, що Законом України «Про загальнодержавну програму реформування і розвитку житлово-комунального господарства на 2004—2010 роки» передбачається фінансування за рахунок різних джерел для реформування галузі комунального господарства. Важливим кроком у напрямі реформування системи управління в галузі стала передача у 2003 р. в оренду на 49 років компанії «Інфокс» одеського міського водоканалу. Згідно з укладеним договором компанія інвестувала у реконструкцію систем водоканалу 500 млн грн.

Слід відмітити, що починаючи з 1999 року реалізується проєкт «Програма інвестицій та розвитку системи водопостачання та очищення води м. Запоріжжя» загальною вартістю 42,5 млн дол. США, у т. ч.: позика ЄБРР — 28,0 млн дол. США.

Загалом на виконання «Програми інвестицій та розвитку системи водопостачання та очищення води м. Запоріжжя» освоєно 21,856 млн дол. США та 4,51 млн грн. В рамках реалізації проєкту укладено п'ять контрактів, три з яких завершилися у 2003 році — «Відновлення водопровідних мереж м. Запоріжжя», «Заміна насосів і електродвигунів, обладнання автоматизованими системами управління і контролю на діючих насосних станціях м. Запоріжжя» і «Монтаж приладів обліку та застосування інших водозберігаючих заходів у м. Запоріжжі» [1].

Згідно програми розвитку комунальних підприємств України, місто Херсон профінансовано в повному обсязі. Загальна вартість проєкту для міста Херсон становить 17,7 млн євро, з яких сума позики складає 11,1 млн євро, міжнародні гранти — 1,2 млн євро, кошти Херсонської міської ради — 3,3 млн євро, Херсонського водоканалу — 2,1 млн євро. Проєкт схвалено Урядом України.

З'ясовано той факт, що у 2003 року розпочалась практична реалізація проекту «Водопостачання та каналізація міста Львова» загальною вартістю 40,8 млн дол. США, з яких 24 млн дол. США — позика Світового банку та 6,0 млн дол. США — грант Уряду Швеції.

В умовах реалізації двох програм співробітництва між Урядом України та ЄБРР опрацьовуються питання фінансування розвитку та модернізації комунальної інфраструктури підприємств України міст Луганська, Вінниці та Дніпропетровська та столиці України [1].

В Україні умови надання комунальних послуг суттєво різняться за регіонами. Цілком ймовірно, що певна форма залучення приватного сектора, що є малоперспективною для запровадження по всій країні, може дати гарний результат та ефект в окремо взятому місті. Конкретні пропозиції повинні змусувати комунальні підприємства надавати детальний опис техніко-економічного обґрунтування для з'ясування того, чи задовольняє запропонований проект інтересам всіх зацікавлених сторін — приватного й державного секторів, а також кінцевих споживачів.

Першочерговим завданням у системі фінансового забезпечення розвитку та модернізації комунального господарства повинно бути визначення та обґрунтування чітких процедур фінансування та процесу інвестування коштів. Так, комунальне підприємство — ініціатор проекту — зобов'язується знати, який перелік заходів йому необхідно здійснити для отримання фінансування на реалізацію проектів. Наступним етапом необхідно розробити чітку програму отримання залучених коштів, яка повинна містити поєднання залучених коштів, у тому числі від приватних інвесторів та бюджетних коштів. Дана система регулює взаємовідносини між підприємствами комунального господарства та органами влади всіх рівнів.

Успіх реалізації будь-якого з проектів, що реалізується в комунальному господарстві залежить від того як організований процес залучення коштів і виплати боргу, хто і за яких умов представляє забезпечення вкладених коштів.

У цілому фінансування інвестиційних проектів комунальної інфраструктури може складатись з двох елементів, незалежних одне від одного.

Перший — повинен забезпечити можливість отримання фінансування на засадах повернення (з бюджету або від приватного кредитора) на основі виявлення максимально допустимої позикової загрузки, яку може нести заявник конкретного проекту. Да-

ний механізм, у першу чергу, повинен забезпечити можливість отримання на ринку кредитних ресурсів у відповідні строки реалізації проекту. Можливі різні варіанти забезпечення такого механізму:

- залучення комунальними підприємствами різних форм власності кредитних ресурсів комерційних банків та міжнародних фінансових організацій на фінансування інвестиційних проектів модернізації комунального господарства;

- випуск та розміщення на ринку проектних облігацій комунальними підприємствами;

- випуск муніципальних облігацій у цілях використання залучених коштів на програму модернізації комплексу підприємств комунального господарства;

- надання комунальному підприємству бюджетного кредиту на ринкових умовах.

Другий механізм — надання безповоротного бюджетного фінансування на конкретні проекти за рахунок ресурсів державного та місцевих бюджетів.

Розподіл механізмів надання фінансування на поворотній основі та надання бюджетного фінансування має на меті підвищення прозорості системи фінансування інвестиційних проектів комунальних підприємств і їх стійкості в силу можливості незалежного функціонування. Формування сприятливих умов в комунальному господарстві для залучення і захисту приватних вітчизняних та іноземних інвестицій, є логічним наслідком реалізації програми реформування, що стимулюють і регламентують інвестиційну активність на мікро- та макрорівнях.

Розглянемо основні типи контрактів, які найчастіше використовують для залучення приватного сектора для надання комунальних послуг: від контрактів на виконання конкретних робіт, що укладаються комунальними підприємствами з приватними компаніями, до випадків, коли комунальне підприємство повністю продається приватним інвесторам [2].

Формами реалізації залучення приватного капіталу взаємності від участі держави, можна охарактеризувати схематично (рис. 1).

В сучасних умовах найбільш доцільною у сфері створення механізмів стійкого довгострокового фінансування галузей комунального господарства є реалізація концесійної форми. Важливо підкреслити, що при укладанні концесійних договорів в комунальному господарстві в першу чергу необхідно забезпечити пріоритет соціальних аспектів. З економічної точки зору, така форма

партнерства має довгостроковий характер, що дозволяє сторонам здійснювати стратегічне прогнозування та планування своєї фінансової діяльності, та надає можливість диверсифікувати ризики між всіма приймаючими участь сторонами, завдяки чому суттєво підвищується життєздатність концесійних проєктів.

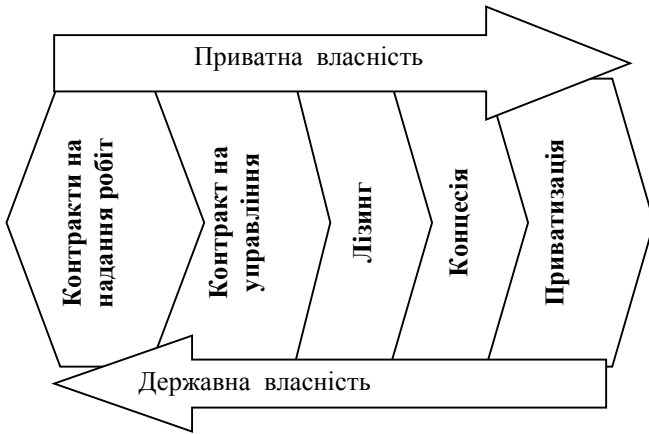

Рис. 1. Схема форм залучення приватного сектору в комунальне господарство

Складено автором самостійно

Зазначимо, в Україні концесія розпочала свою діяльність в 1998 році, саме тоді центральна влада припинила дотації об'єктам інфраструктури і комунальна сфера розпочала розглядатись як об'єкт вкладання коштів приватними інвесторами. Перша концесія в Україні була надана в 1999 році на автодорогу Львів — Краковець. Безпосередньо в комунальному господарстві України перші концесії виникли наприкінці 2002 року, це було поштовхом для передачі прав на керування цілісними майновими комплексами численних комунальних підприємств. Мережі на даних підприємствах були зношені майже на 60 %.

Слід наголосити, що для водопровідно-каналізаційного господарства стратегічним та ефективним напрямом є збереження відносно крупних підприємств (об'єднання невеликих водоканалів). Для залучення зовнішнього інвестування слід використовувати такі форми як оренда, концесія, корпоратизація та акціонування, контракти на управління і «Build-operate-transfer», коли залучається спеціалізована компанія.

Таким чином, аналіз показав, що в умовах відсутності інвестицій в комунальне господарство та гострої обмеженості обігових коштів комунальних підприємств є необхідним процес залучення позабюджетних коштів (приватний сектор, міжнародні фінансово-кредитні організації, іноземні інвестиції та небанківські установи), що сприяють та забезпечують підвищенню ефективності господарювання комунальних підприємств та галузі в цілому.

Література

1. Лабораторія законодавчих ініціатив. Стан та перспективи реформування житлово-комунального господарства. [Електронний доступ] — Режим доступу: <http://www.parlament.org.ua>
2. *Богачов С.* Економічні аспекти і специфіка тарифної політики комунальних підприємств Донецька як суб'єктів природної монополії / С. Богачов, Є. Жданко // Схід. — 2005. — № 4 (70). — С. 6—11.
3. *Гура Н. О.* Облік у житлово-комунальному господарстві: теорія і практика. — К.: Знання, 2006. — 351 с.
4. *Герасимчук З. В., Хвищун Н. В.* Формування недержавного сектора житлово-комунального господарства в регіоні: Монографія. — Луцьк: Надстир'я, 2007. — 224 с.
5. *Глух М. В.* Правові основи фінансування комунального господарства. // Автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук. — 2008. — 23 с.

Стаття надійшла до редакції 13.10.2010